

Шевченко Олена Василівна
завідувачка сектору
“Декоративно-ужиткове мистецтво”
науково-дослідного відділу збереження фондів,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)

Olena V. Shevchenko
Head of the Sector “Decorative Applied Arts”,
Research Department of Preservation of Funds,
The National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

ВНЕСОК МУЗЕЇВ ЛЬВОВА У ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ ЗБРОЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

CONTRIBUTION OF LVIV MUSEUMS TO THE FORMATION OF THE ARM COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

Анотація

Стаття присвячена питанню поповнення зібрання зброї Національного музею історії України у післявоєнний час предметами, що походять із відомих музеїв м. Львів. Приділено увагу відповідності атрибуції предметів, проаналізовано та виправлено неточності, допущенні у попередні роки через помилки, пов'язані з відсутністю повної облікової документації.

Ключові слова: Національний музей історії України, Львівський історичний музей, Національний музей у Львові імені Андрія Шептицького, колекції, зброя.

Summary

The article deals with the issue of adding the objects from famous Lviv museums to the arm collection of the National Museum of Ukrainian History in the postwar period. Attention is paid to the correctness of the attribution of the objects. Inaccuracies made due to the errors which resulted from the lack of full records are analyzed and corrected.

Key words: the National Museum of Ukrainian History, Lviv Historical Museum, Andrey Sheptytsky National Museum in Lviv, collections, arm.

Дослідження долі музейних колекцій – цікавий та потрібний напрямок наукового пошуку. Реконструкція шляхів формування колекції, походження окремих предметів, біографій власників та колекціонерів, дослідження долі зібрання, опис сучасного стану колекції вимагає ретельної праці, яка іноді триває роками. Як демонструє практика, розпорощення приватних та державних зібрань, втрата інвентарних книг ускладнює вивчення історії колекцій та окремих предметів, унеможлиблює відстеження їхнього переміщення між музейними зібраннями. Іноді для відповіді на прості, на перший погляд, питання дослідники долають досить непростий та заплутаний шлях. У деяких випадках необхідна співпраця з музейними інституціями та окремими дослідниками¹.

Вивчення колекції зброї Національного музею історії України дало нам змогу визначити серед музейних предметів речі із приватного зібрання відомого колекціонера Б. І. Ханенка, виокремити предмети, передані з Чернігівського історичного музею ім. В. Тарновського та означити деякі предмети, подаровані музею пересічними громадянами.

В цьому повідомленні приділимо увагу музейним предметам, що походять із двох відомих музеїв – Львівського історичного музею та Національного музею у Львові імені Андрія Шептицького.

Наші попередні спроби дослідження предметів згаданих музеїв призвели до неправильних висновків. Відсутність облікової документації, помилкові записи в інвентарних книгах 1946–1948 рр. ускладнили атрибуцію деяких артефактів. Це спонукало до детальнішого та ретельнішого підходу у вивченні предметів, що походять із двох львівських музеїв.

Внаслідок Другої світової війни українські музеї зазнали надзвичайних втрат, оскільки з України вивезли велику кількість матеріальних історико-культурних цінностей, зокрема музейних предметів². Зважаючи на такі втрати музейних зібрань, владні органи видали низку постанов про передачу музейних колекцій з одного музею до іншого, що порушувало цілісність музейних зібрань, а іноді призводило до втрати як предметів, так і супровідних документів.

Не був винятком і Державний республіканський історичний музей (далі – ДРІМ) у Києві, зокрема його колекція фондової групи “Зброя та спорядження”, яка в 1941 р. налічувала понад 4 тис. предметів і вважалася третьою в Радянському Союзі після колекцій Москви та Ленінграда. Під час Другої світової війни частина зібрання була евакуйована до Уфи,

1 Ковалевська О. “Галаганівська” колекція крізь призму матеріалів особового фонду В. І. Маслова та сучасних музейних збірок Чернігівщини // Скарбниця української культури: збірник наукових праць Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського. – Вип. 15. – 2013. – С. 151.

2 Сохань П. Проблеми повернення джерельної спадщини в Україну у зв'язку з подіями Другої світової війни та її наслідками // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. – Вип. 6. – 1996. – С. 43.

решта втрачена.

У повоєнний час, із другої пол. 1940-х рр., одним із джерел поповнення зібрання ДРІМ стала передача за наказами Міністерства культури УРСР предметів із інших українських музеїв. Саме так до музейної колекції зброї надійшли предмети зі Львівського історичного музею та Львівського музею українського мистецтва.

В 1946 р. з фондів Львівського республіканського історичного музею (нині – Львівський історичний музей) до ДРІМ (нині – Національний музей історії України), згідно з актом від 19 березня 1946 р., підписаним директором Львівського історичного музею Савчуком О. Н. та директором ДРІМ Ніколаєнко Т. А., було передано музейні предмети³. В акті зазначено, що “...згідно з наказом Голови Комітету в справах культосвітніх установ при РНК УРСР під № 515 від 7 грудня 1945 року передано <...> відповідно до прикладених до цього списків, такі експонати:

а) одягів (цивільних, військових та літургійних) – 17 експон.;

б) музейної зброї...107 -//-;

в) нумізматики (монет та медалей)... 323 шт.”⁴.

Окремо предмети в акті описані не були, лише вказувалася їх загальна кількість. На жаль, згаданий у акті список переданих речей у архівній обліковій документації НМІУ відсутній.

Згодом до ДРІМ надійшли музейні предмети в ящиках, які відкривала створена музейна комісія, про що свідчать складені нею акти. Тексти з них наводимо мовою оригіналу:

“27 березня 1946 р. в м. Києві складено цей акт про те, що зав. сектором Лихтарев А. А. здав, а зав. відділу фондів Республіканського Історичного музею т. Саїтов В. І. прийняв до фондів Республіканського Історичного музею дев’ять (9) забитих ящиків (місць), що їх доставлено з Львівського Історичного Музею.

Всі ящики забиті й знаходяться в такому стані, як їх одержано з залізниці та відповідають залізничним вантажним квитанціям за № 462 926 та 462 606”⁵.

“18 квітня 1946 р. складено акт про те, що комісія в складі заст. директора Іст. Музею по науковій частині т. Саїтова В. І., співробітників відділу фондів т. т. Півоварової М. Л. та Величко І. Л. розпечатала ящик № 74 751–9 з експонатами, які прибули із Львівського історичного музею”⁶.

В акті перелічено 20 предметів із коротким описом та зазначеними номерами.

З означених актів стає відомо, що до ДРІМ експонати прибули у дев’ятьох дерев’яних ящиках. Зафіксовано відкриття ящика № 9. Актів відкриття решти восьми ящиків у обліковій документації не виявлено.

Водночас до Києва надійшли предмети зі Львівського музею українського мистецтва (нині – Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького).

Серед музейної облікової документації є списки 116 предметів. Один із цих списків містить машинописний перелік прізвищ підписантів: “...передає: гол. зав. фондів. Свенціцка В. І. <...> приймає: Дирек. ДРІМ в Києві Ніколаєнко”. Проте власне підписи відповідальних осіб відсутні, лише є приписка В. Свенціцкої: “Передаю список для прийняття; акт для Вашого підпису передано сьогодні перед кінцем праці до Іст. Музею. Прошу ласкаво його нам потім відіслати” з датою “Львів, 19.ІІІ.1946”⁷.

Такий самий список “...визиченої старовинної зброї із збірок Державного Музею українського мистецтва до Державного республіканського державного музею у Києві для побудови експозиції” та друкований документ від 17 квітня 1946 р. (вих. № 36), який додатково фіксує передачу двох шоломів, завірено печаткою Львівського державного музею українського мистецтва.

У наступному акті, складеному 18 травня 1946 р., зазначено: “Комісія у складі: хранителя фондів Історичного музею в Києві т. Шевченко Л. П., зав. фондів музею т. Саїтова В. І., наукових робітників т. т. Величко І. Л. та Сідоренка В. О., склала цього акта про те, що після відкриття ящиків з експонатами, що прибули з Львівського Музею та перевірки їх за надісланими списками, виявила слідує:

1. Між експонатами “зброя” недостає таких речей:

№ 93 – мортирка-віватівка 18 ст.

№ 94 – -//-//-

№ 95 – кулі до віватівки

№ 105 – статуетка бронзова Тадеуша Костюшко

№ 106 – статуетка бронзова Яна III Собеського.

Разом зброї різної 102 шт. (інв. № 2 318), оцінені умовно в сумі 5 475 крб. <...>

2. <...>

3. Колекцію зброї, колекційний список на яку із Львівського Музею не надіслано. Кількість зброї 121 шт. (див. складений комісією колекційний список № 16, інв. № 2 320), оцінено умовно в сумі 5 830 крб.

4. <...>

5. Крім вищезгаданого, в усіх дев’яти ящиках експонати відповідають надісланим зі Львівського Музею списка.

Всі зазначені речі були записані до інвентарної книги (книга вступу) за №№ 2 317, 2 318, 2 319 та 2 320.

3 НМІУ. – Фондово-облікова документація.

4 Текст подано мовою оригіналу.

5 НМІУ. – Фондово-облікова документація.

6 Там само.

7 Там само.

Разом речі оцінені умовно на суму 22 573 крб.⁸.

До згаданих актів прийому додали списки, складені вже в музеї та не підписані жодною зі сторін.

Отже, списки та акти на передачу предметів зі Львівського музею українського мистецтва в обліковій документації НМІУ відсутні. А останній із актів засвідчив приймання предметів зброї зі Львівського музею (?), записаних до книги вступу НМІУ за чотирма номерами (всього – 223 од. зб.).

Відсутність актів передачі зі Львівського музею українського мистецтва та списків зі Львівського історичного музею призвела до плутанини й усі предмети були визнані переданими з одного музею. Це підтверджують записи, в 1948 р. зроблені в інвентарній книзі з шифром “Зброя” та у книзі вступу: у графі “Звідки надійшли предмети” зазначено: “Передані Львівським музеєм українського мистецтва”. Таким чином, у період між прийманням на облік предметів та створенням записів у обліковій документації була зроблена помилка, яку хотілося б наразі виправити.

Вже проведена робота із виокремлення предметів та визначення їх належності до тієї чи тієї музейної колекції Львова.

Інвентарна книга з шифром “Зброя” містить понад 200 записів, що стосуються предметів Львівського музею українського мистецтва. Але не всі вони, як з’ясувалося, походять із цього музею. Тому наразі пропонуємо результати проведеної роботи.

Отже, зразки зброї зі Львівського історичного музею надійшли до Києва у березні 1946 р. (акт передачі від 19.03.1946) у дев’ятох дерев’яних ящиках, які до травня 1946 р. було відкрито, а на їхній вміст складено список. Одночасно до ДРІМ надійшла зброя зі Львівського музею українського мистецтва згідно з актом передачі від 19.03.1946, копія якого зберігається в Національному музеї у Львові ім. А. Шептицького, проте оригінал у НМІУ відсутній.

Тож, простеживши шлях прибуття предметів зі Львова згідно з актом передачі, можна припустити, що співробітники ДРІМ спочатку розглянули предмети, що надійшли зі Львівського історичного музею, потім – інші предмети зі Львова (Львівський музей українського мистецтва), які не мали жодної облікової документації, крім списку без підписів. Можливо, через ці два зібрання об’єднали в одне й предмети отримали облікові номери книги вступу (КВ–2 317–2 320) із зазначенням у графі “Звідки надійшла річ”: “Львівський музей українського мистецтва”, що підтверджує акт від 18 травня 1946 р., згаданий раніше.

Огляд облікової документації НМІУ, Львівського історичного музею та Національного музею у Львові ім. А. Шептицького не дали стовідсоткової точності визначення предметів. Нагадаємо, що їх записали загальною кількістю, тож вважалося, що список № 16 – узагальнений, а список № 18 – детальніший перелік тих самих предметів.

Але наприкін. вересня 2018 р. ми познайомилися із Себастьяном Карватом, дослідником із Польщі, який вивчає походження предметів із приватних зібрань та музейних колекцій і має список предметів зброї та військового спорядження, переданих до музею в Києві.

Це допомогло остаточно визначити походження предметів зброї НМІУ, що надійшли із двох львівських музеїв. Згідно зі списком С. Карвата, предмети Львівського історичного музею були записані до інвентарної книги фондової групи НМІУ “Зброя та спорядження” та мають інвентарні номери 3–256–358, КВ–2 318 / 1–107, із яких №№ 105 та 106 пропущені. Ще три предмети, записані під інвентарними номерами 3–510–512 і КВ–2 319 / 9, 10, 11, не зазначені у списку С. Карвата. Найімовірніше, це предмети одягу, передані до НМІУ за актом від 19.03.1946⁹.

Інші предмети зброї, записані до інвентарної книги з шифром “З”, мають інвентарні номери 3–358–479 та номери книги вступу КВ–2 320 / 1–121. Це – зброя, передана за списком № 16 зі Львівського музею українського мистецтва¹⁰.

Таким чином, НМІУ має колекцію зброї та спорядження, у повоєнний час передану для відновлення зібрання зі Львівського історичного музею та Національного музею у Львові ім. А. Шептицького.

З’ясована інформація дає підстави для виправлення зроблених у попередні роки помилок. У 2017 р. дослідниця зі Львова Мар’яна Верхотурова у статті “Органок кінця XVI – початку XVII ст. з колекції НМІУ у Києві” зауважила, що передачу зброї зі Львівського історичного музею здійснювала В. І. Свенціцька. Але Віра Іларіонівна Свенціцька ніколи не працювала у Львівському історичному музеї, а була завідувачем фондів Львівського музею українського мистецтва. Саме так плутанина з обліковою документацією НМІУ призвела до непорозумінь із колегами у Львові.

Ще однієї помилки щодо визначення походження предметів припустилася авторка цього повідомлення у статті “Символи козацької старшини в колекції НМІУ”¹¹, в якій булава та пернач (інв. №№ 3–355 та 3–354) були зазначені як предмети, що походять зі Львівського музею українського мистецтва, хоча насправді їх передали зі Львівського історичного музею.

Таким чином, пророблене дослідження дало можливість виправити дві помилки – по-перше, перепросити від імені авторки повідомлення та від імені М. Верхотурової в колег із Львівського історичного музею та Національного музею у Львові ім. А. Шептицького за неточну інформацію про відповідальних за передачу предметів зброї в 1946 р.; по-друге, уточнити походження козацьких клейнодів із фондів Львівського історичного музею.

І наостанок варто наголосити на важливості співпраці з колегами-музейниками та дослідниками. Адже тільки у поєднанні знань, досвіду, допитливості, бажанні споглядати та вивчати історію крізь музейні предмети, відновлюючи при

8 НМІУ. – Фондово-облікова документація.

9 НМІУ. – Інвентарна книга “Зброя”. – Т. 1.

10 Там само.

11 *Шевченко О. В.* Символи козацької старшини в колекції НМІУ // Нові дослідження пам’яток козацької доби в Україні: збірник наукових статей / Науково-дослідний центр “Часи козацькі”, Українське товариство охорони пам’яток історії та культури, Центр пам’ятокзнавства НАН України і УТОПК, Історико-культурна асоціація “Україна–Туреччина”, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Інститут археології НАН України. – Вип. 25. – 2016. – С. 419.

цьому історію самих предметів як носіїв соціальної пам'яті, розкривається суть явищ та подій, що вплинули на формування сучасного світогляду, переосмислення історичного минулого для збереження та передачі наступним поколінням.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Ковалевська О.* “Галаганівська” колекція крізь призму матеріалів особового фонду В. І. Маслова та сучасних музейних збірок Чернігівщини // *Скарбниця української культури: збірник наукових праць Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського.* – Вип. 15. – 2013. – С. 149–155.
2. НМІУ. – Фондово-облікова документація.
3. НМІУ. – Інвентарна книга “Зброя”. – Т. 1.
4. *Сохань П.* Проблеми повернення джерельної спадщини в Україну у зв'язку з подіями Другої світової війни та її наслідками // *Проблеми культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи.* – Вип. 6. – 1996. – С. 43–49.
5. *Шевченко О. В.* Символи козацької старшини в колекції НМІУ // *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових статей / Науково-дослідний центр “Часи козацькі”, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK, Історико-культурна асоціація “Україна–Туреччина”, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Інститут археології НАН України.* – Вип. 25. – 2016. – С. 419–425.

REFERENCES

1. *Kovalevska O.* “Halahanivska” kolektsiya kriz pryizmu materialiv osobovoho fondu V. I. Maslova ta suchasnykh muzeynykh zbirk Chernihivshchyny // *Skarbnytsia ukrainskoi kultury: zbirnyk naukovykh prats Chernihivskoho istorychnoho muzeyu im. V. V. Tarnovskoho.* – Vyp. 15. – 2013. – S. 149–155.
2. NMIU. – Fondovo-oblikova dokumentatsiya.
3. NMIU. – Inventarna knyha “Zbroya”. – T. 1.
4. *Sokhan P.* Problemy povnennia dzherelnoi spadshchyny v Ukrayinu u zviazku z podiyamy Druhoi svitovoi viyny ta ii naslidkamy // *Problemy kulturnoho nadbannia Ukrainy: problemy, zavdannia, perspektyvy.* – Vyp. 6. – 1996. – S. 43–49.
5. *Shevchenko O. V.* Symvoly kozatskoi starshyny v kolektsii NMIU // *Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini: zbirnyk naukovykh statey / Naukovo-doslidnyi tsentr “Chasy kozatski”, Ukrainске tovarystvo okhorony pamiatok istorii ta kultury, Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK, Istoryko-kulturna asotsiatsiya “Ukraina–Turechchyna”, Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy, Instytut arkhеolohii NAN Ukrainy.* – Vyp. 25. – 2016. – S. 419–425.